

Sławomir Wadył

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA GRODZISKU ZWANYM „OKRĄGŁA GÓRA” W PASYMIU, POW. SZCZYTNO, STAN. 1 W ROKU 2017¹

Słowa kluczowe: Grodzisko, wczesna epoka żelaza, wczesne średniowiecze

Schlüsselwörter: Burgwall, Frühe Eisenzeit, Frühmittelalter

Keywords: Hillfort, Early Iron Age, Early Middle Ages

Badania przeprowadzone na grodzisku w Pasymiu, gm. loco, stan. 1 związane były z realizacją projektu badawczego „Ziemie pruskie we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury terytorialno-osadniczej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych”, realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Grodzisko w Pasymiu od dawna jest przedmiotem zainteresowania archeologów. Było badane zarówno w XIX wieku², jak i latach 1961-1964³, kiedy to przeprowadzono tam szerokopłaszczyznowe prace wykopaliskowe. Badania, których wstępne wyniki są prezentowane w niniejszym sprawozdaniu, są kontynuacją prac zainicjowanych w 2016 roku⁴. Głównym celem wznowienia badań na grodzisku była weryfikacja jego przynależności kulturowej oraz chronologii⁵.

¹ Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533.

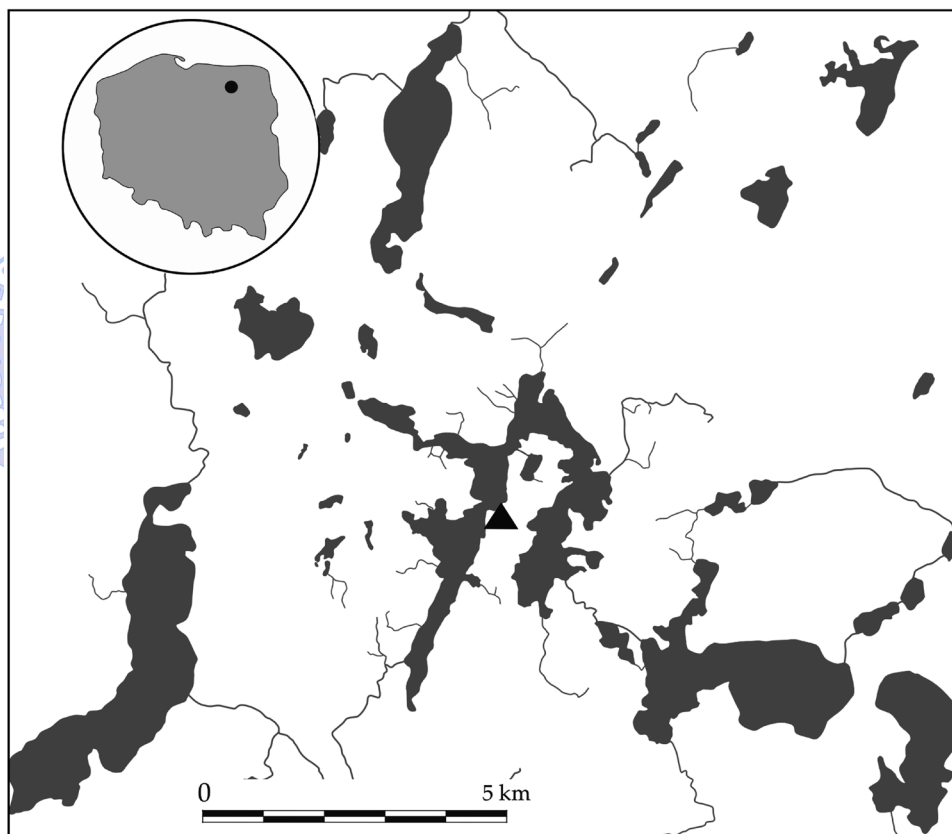
² H. Boenigk, *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1880, Bd. 6, ss. 108–110; G. Bujack, *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1881, Bd. 7, ss. 108–110; idem, *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 13, ss. 89–93.

³ R. Odoj, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1962, nr 4, ss. 827–830; idem, *Wyniki badań grodziska z VI–VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, Rocznik Olsztyński, 1968, R. 7, ss. 113–147.

⁴ S. Wadył, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2016*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2016, nr 2(292), ss. 379–382.

⁵ Badania prowadzono w lipcu 2017 r. Pracami kierował autor tych słów wspierany przez mgr Annę Kubicką, mgr Sylwię Borowicz (doktorantki w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego). W badaniach uczestniczyli również mgr Agata Wiśniewska, mgr Kacper Martyka, Teresa Ulivelli oraz studenci Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Gdańskiego.

Stanowisko znajduje się 1,5 km na północny zachód od Pasymia. Jest położone na półwyspie zwanym Ostrów, usytuowanym pomiędzy odnogami jeziora Kalwa, przy zachodnim brzegu półwyspu, na niewielkim cyplu, osiagającym wysokość 156 m n.p.m. i wcinającym się w wody zachodniej odnogi jeziora (Ryc. 1).

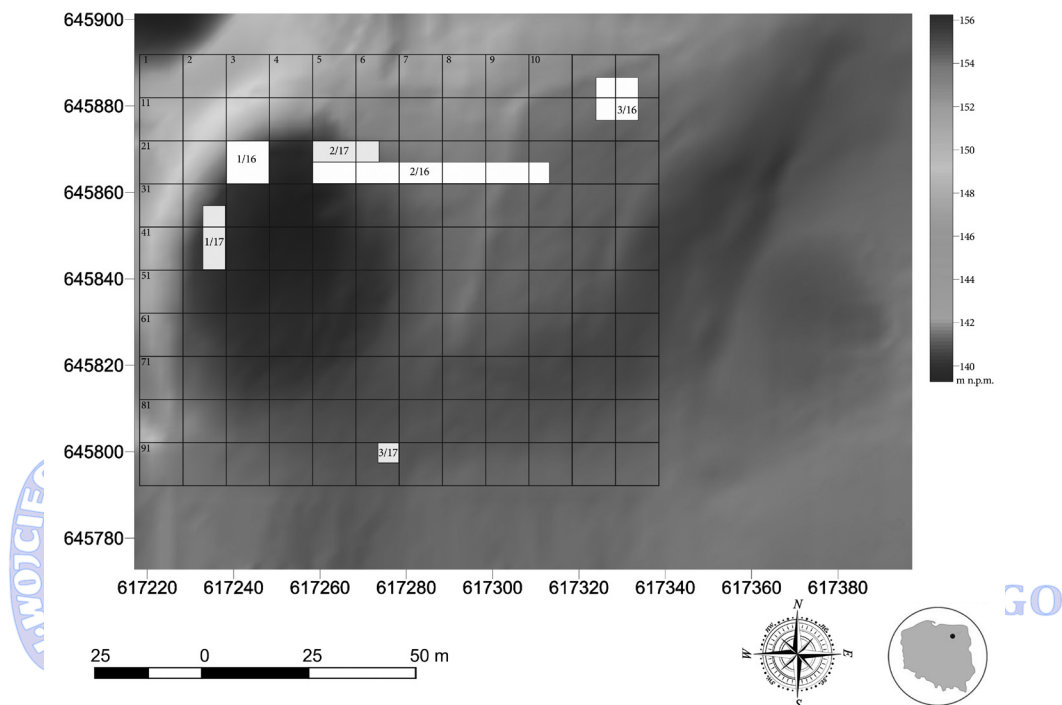

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Pasymiu, pow. Szczytno. Rys. S. Wadył

Dzięki przeprowadzonym w 2016 roku badaniom geomagnetycznym zlokalizowano wykopy z lat 60. XX wieku⁶, co umożliwiło wytyczenie nowej siatki arowej, uwzględniającej lokalizację wykopów archiwalnych i badanych obecnie.

W trakcie prac wyeksplorowano trzy wykopy badawcze (Ryc. 2). Wykop 1/2017 wytyczono w zachodniej partii grodziska (ar 32, ćw. D; ar 42, ćw. BD), częściowo na majdanie, częściowo zaś na stoku opadającym od zachodu w stronę jeziora

⁶ Badania zrealizował mgr Wiesław Małkowski z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Ryc. 2. Pasy, pow. Szczytno, stan. 1. Lokalizacja wykopów z lat 2016-2017 w odniesieniu do siatki arowej na tle Numerycznego Modelu Terenu. Oprac. S. Wadył

(część część północno-zachodnia ćw. 32D). Wytoczono go w bezpośrednim sąsiedztwie wykopów z lat 60tych XX wieku. Zajmował obszar o wymiarach 15 x 5 m. Wykop 2/2017 zlokalizowany był na wschodnim stoku grodziska opadającym łagodnie w stronę płaskowyżu znajdującego się na północny wschód od grodziska (ar 25, ćw. AB; ar 26, ćw. C). Był usytuowany na linii wschód-zachód, stycznie od północy do wykopu 2/2016 i miał wymiary 15 x 5 m. Wykop 3/2017⁷ założono w wyraźnym obniżeniu terenowym znajdującym się na południowy wschód od grodziska (Ar 96, ćw. B). Wybór lokalizacji podyktowany był koncentracją interesujących anomalii dipolowych ujawnionych w toku badań geomagnetycznych. Wykop miał wymiary 5 x 5 m. Łącznie badaniami objęto obszar o powierzchni 1,75 ara.

W wykopie 1/2017 zadokumentowano nawarstwienia kulturowe o miąższości od 0,3 m (w części wschodniej) do 1,4 m na stoku, w narożniku północno-zachodnim ćwiartki 32D. Zarejestrowano dość klarowną sytuację stratygraficzną – pod warstwą humusu i podglebia zalegał piaszczysto-żwirowy calec, na tle którego zarysowały się stropy obiektów. Jedynie w narożniku północno-zachodnim ćwiart-

⁷ Wykop został wytoczony już w 2016 r., jednak nie rozpoczęto wówczas jego eksploracji.

ki 32D odnotowano nieco bardziej złożoną sytuację – poniżej humusu zalegała bogata w materiał zabytkowy warstwa spływów o miąższości dochodzącej do 0,5 m. Odkryte obiekty ziemne można podzielić na cztery grupy: niewielkich rozmiarów owalne bądź okrągłe jamy o średnicy do 1 m (grupa 1), większych rozmiarów obiekty o gospodarczej bądź mieszkalnej funkcji (grupa 2), obiekty w postaci podłużnych rowków biegnących wzdłuż krawędzi stoku (analogiczne do odkrytych w 2016 roku; grupa 3), a także dołki posłupowe (grupa 4). Do pierwszej grupy zaliczono obiekty 5, 8, 10, 11, 17. Obiekty 8 i 17 były zgrupowane w strefie bliżej stoku i należy je łączyć z pierwszym horyzontem zasiedlenia wzgórza we wczesnej epoce żelaza⁸, ze społecznościami kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Obiekty 5, 10 i 11 reprezentują drugi horyzont, którego chronologię należy zawęzić do początków wczesnego średniowiecza. Obiekty drugiej kategorii zasługują na większą uwagę. Do obiektów drugiej grupy włączono obiekty oznaczone numerami: 4, 6, 7, 9 i przypuszczalnie 23. Wszystkie reprezentują młodszy horyzont użytkowania tego miejsca. Były to relatywnie rozległe jamy, w których wypełniskach znaleziono niezwykle interesujące materiały pozwalające na ich interpretację funkcjonalną⁹. Poza obiektami o charakterze gospodarczym i mieszkalnym odkryto również dwa obiekty w postaci podłużnych rowków (obiekty zaszerogowane do trzeciej grupy) biegnących po zewnętrznej krawędzi majdanu oraz szereg dołków posłupowych (obiekty zaliczane do czwartej grupy).

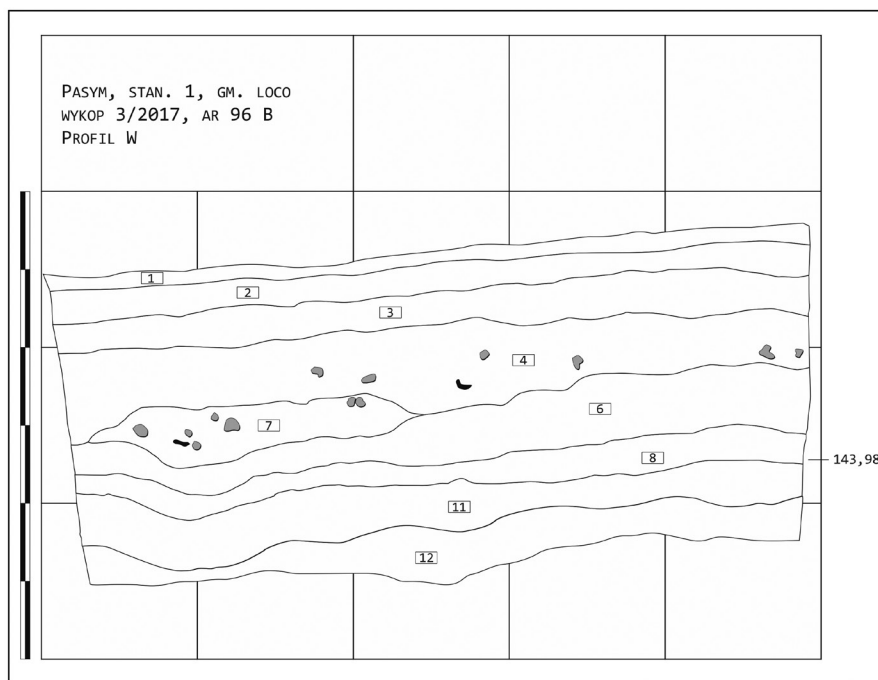
W wykopie 2/2017 odsłonięto relikty umocnień grodu oraz pojedyncze obiekty o charakterze osadniczym związane ze starszym horyzontem zasiedlenia tego miejsca (WEŻ). Zarejestrowano nawarstwienia o miąższości od 0,4–0,5 m w zachodniej i wschodniej partii wykopu do 2,3 m na granicy ćwiartek 25B i 26A, w miejscu gdzie odkryto kontynuację „fosi 1”. Przy krawędzi W wykopu na ćwiartce 25A zadokumentowano kontynuację platformy z kamieni, ławy kamiennej, bądź murku – rodzaj licowania, wzmocnienia wału zarejestrowany od strony plateau (obiekt 3 – w 2016 r. oznaczony numerem 32). Relikty wału uchwycono na arze 25 na ćwiartkach AB. Wał jest silnie zniszczony w wyniku działalności agrotechnicznej, niemniej jednak, czytelny jest nasyp oraz trudna do zinterpretowania struktura rowków i pali – tworzących przypuszczalnie rodzaj konstrukcji nasypu. Warto odnotować interesującą strukturę w postaci suchego murku usytuowanego na krawędzi północno-wschodniej „fosi 1”. W jego kontekście odkryto kilka skupisk fragmentów naczyń. Omawiana struktura jest zapewne reliktem umocnienia fosi od strony północnowschodniej.

W wykopie 3/2017, usytuowanym w strefie obniżenia znajdującego się na południowy wschód od wyniesienia zadokumentowano nawarstwienia kulturowe

⁸ Dalej cyt. WEŻ.

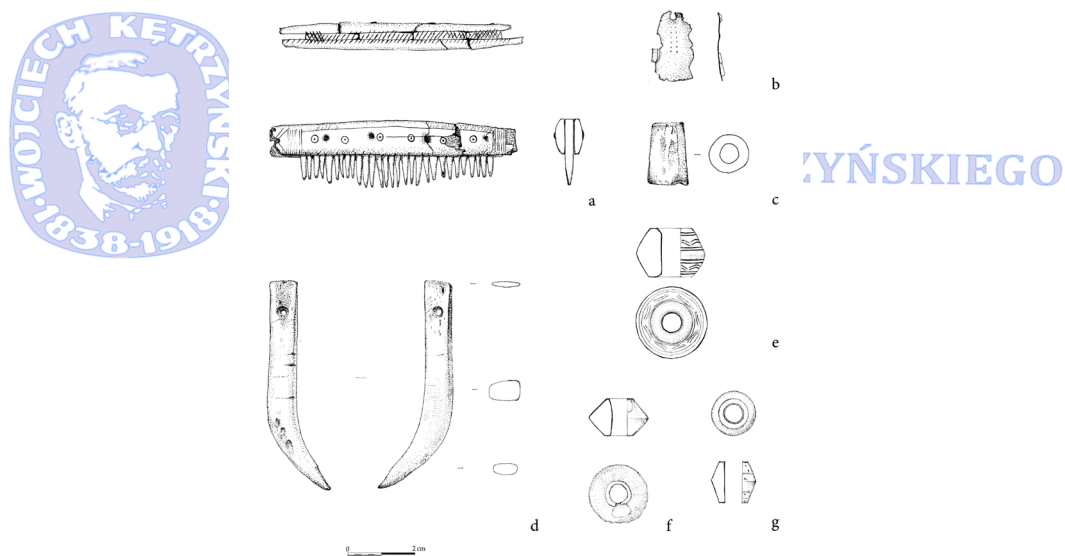
⁹ W niniejszym artykule o charakterze wstępnego raportu z badań nie ma jednak miejsca na szczegółowe omawianie tej kwestii.

o miąższości wynoszącej przeciętnie 2 m (Ryc. 3). Poniżej współczesnego humusu zalegała warstwa sływów, w której oprócz nielicznego materiału z początków wczesnego średniowiecza znaleziono pojedyncze fragmenty ceramiki późnośredniowiecznej/wczesnonowożytnej. W warstwie odkryto dwa obiekty (oznaczone numerami 5 i 7). Ich granice w intensywnie ciemnoszaroczarnej warstwie rysowały się bardzo niewyraźnie. Najbardziej czytelne były w profilach wykopu. Na granicy obiektu 7 i warstwy 4 znaleziono czaszkę końską, będącą być może ofiarą zakładzinową. Ze względu na fakt, że została odkryta w profilu wykopu jej całkowity kontekst nie jest jasny. Nie mniej jednak jej symboliczne znaczenie jest dość prawdopodobne. Poniżej zadokumentowano jałową, pozbawioną zabytków, warstwę jasnobrunatnego piasku. Jej miąższość sięgała 0,35 m. Prawdopodobnie powstała w wyniku akumulacji eolicznej. Koniec sekwencji nawarstwień tworzyła warstwa kulturowa o metryce WEŻ. Miała miąższość 0,2-0,25 m. Odkryto w niej trzy obiekty ziemne – obiekt 14 to znacznych rozmiarów jama zasobowa, obiekt 15 to rozległa jama o średnicy około 2,5 m, w której kontekście zadokumentowano obiekt 16 interpretowany jako dołek postłupowy. W warstwie i obiektach wystąpił liczny materiał zabytkowy.

Ryc. 3. Pasy, pow. Szczytno, stan. 1. Profil W wykopu 3. Rys. P. Antas, S. Wadył

W trakcie badań pozyskano bardzo liczny zbiór zabytków. Zespół ceramiki naczyniowej liczy 10 724 fragmenty (2776 o metryce WEŻ). Odkryto kilkadziesiąt fragmentów polepy konstrukcyjnej. Szacowana liczba kości zwierzęcych wraz ze szczątkami ryb to 12 800. Najbardziej wartościowe odkrycia, tzw. zabytki wydzielone liczą 217 pozycji inwentarzowych, w tym liczne unikatowe przedmioty jak na przykład składany nóż o anglosaskich analogiach, narzędzia do wyplatania sieci (Ryc. 4:d), rogowy grzebień (Ryc. 4:a) czy bursztynowy przęślik (Ryc. 4:f). Warto podkreślić odkrycie niezwykle licznego zbioru kilkudziesięciu ciężarków tkackich – bodaj najliczniejszy jak dotychczas zespół z dawnych ziem pruskich.

Ryc. 4. Pasym, pow. Szczytno, stan. 1. Wybór zabytków z badań. A – grzebień, B – zawieszka trapezowata, C – oprawka stożkowata, D – narzędzie kościane, E–G – przęśliki. A, C – poroże, B – brąz, D – kość, E, G – glina, F – bursztyn. Rys. T. Ulivelli

Pozyskane zabytki wnoszą istotne informacje na temat chronologii założenia. Ceramika nawiązująca wyraźnie do ceramiki grupy olsztyńskiej współwystępuje w tych samych obiektach i warstwach z zabytkami tzw. wydzielonymi o młodszej (VIII–IX w.) chronologii. Odsłaniane struktury osadnicze na grodzisku, jak i struktury związane z obronnością wskazują na jednoczasowość. Nie ma na chwilę obecną podstaw do wydzielenia odrębnych faz „późnoolsztyńskiej” i „wczesnośredniowiecznej”. Dalsze badania, prace kameralne oraz analizy specjalistyczne pozwolą na zawężenie chronologii.

Podsumowując, należy podkreślić, że w trakcie prac wykopaliskowych z sezonu 2017 roku odkryto niezwykle interesujące pozostałości zabudowy majdanu grodu. Potwierdzono również wcześniejsze spostrzeżenia odnośnie umocnień założenia. Potężny system obronny nie ma analogii na ziemiach pruskich. Za wartościowe należy uznać odsłonięte w wykopie 3/2017 oddzielone od siebie warstwą akumulacji eolicznej nawarstwienia z wczesnej epoki żelaza i początków wczesnego średniowiecza. Jest to swoistym novum, jako że dotychczas materiały WEŻ występowały głównie na złożu wtórnym.

Sławomir Wadył, Forschungsbericht aus den Ausgrabungen auf dem Burgberg in Pasym (Passenheim), dem sog. „Ringberg”, Landkreis Szczytno (Ortelsburg), St. 1, 2017

Zusammenfassung

2017 wurden Ausgrabungsforschungen auf dem Burgberg in Pasym, Landkreis Szczytno, fortgesetzt. Während der Arbeiten wurden drei Ausschachtungen erforscht (Abb. 2). Die Ausschachtung 1/2017 (Größe 15 x 5 m) wurde im westlichen Teil des Burgberges festgelegt, auf dem Plateau, teilweise auf dem Abhang vom Westen zum See. Die Ausschachtung 2/2017 (Größe 15 x 5 m) befand sich auf dem östlichen Abhang des Burgberges. Die Ausschachtung 3/2017 (Größe 5 x 5 m) lag in der Geländesenke südöstlich vom Burgberg. Insgesamt wurde ein Gebiet mit 1,75 a erforscht. Während der Ausgrabungen wurden äußerst interessante Überreste der Bauten auf dem Plateaus entdeckt. Die früheren Bemerkungen zu der Befestigung der Anlagen wurden bestätigt. Ein derart mächtiges Verteidigungssystem gab es im Prußenland nicht. Besonders wertvoll sind die in der Ausschachtung 3/2017 entdeckten Auflagerungen aus der frühen Eisenzeit und Anfang des Frühmittelalters, die mit einer Schicht äolischer Akkumulation voneinander getrennt worden waren arstwą akumulacji eolicznej nawarstwienia z wczesnej epoki żelaza i początków wczesnego średniowiecza.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Sławomir Wadył, Report on archaeological excavations on the so-called “Round Mountain” in Pasym, Szczytno district, site 1, in 2017

Summary

In 2017, the excavation of the fortifications in Pasym, Szczytno district, was continued. During this time three trenches were excavated (Figure 2). Trench 1/2017 (measuring 15 x 5 m) was laid out in the western part of the fortification, partly on the edge, partly on the slope descending from the west towards the lake. Trench 2/2017 (measuring 15 x 5 m) was located on the eastern slope of the fortification. Trench 3/2017 (measuring 5 x 5 m) was located in a dip situated to the south-east of the fort. The study encompassed an area of 1.75 acres. During the excavations, unusually interesting remains within the courtyard of the stronghold were discovered. Earlier observations concerning the fortification of the site were also confirmed. The powerful defence system has no analogies in contemporary Prussian territories. Particularly valuable were the layers of accumulated deposits dating from the Early Iron Age and the Early Middle Ages.

Translated by Aleksander Pluskowski

Dr Sławomir Wadył
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadyl@wp.pl

Bibliografia

Boenigk [Hans]

1880 *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. VI, ss. 108–110.

Bujack Georg

1881 *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. VII, ss. 108–110.

1887 *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. XIII, ss. 89–93.

Odoj Romuald

1962 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4, ss. 827–830.

1968 *Wyniki badań grodziska z VI-VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, Rocznik Olsztyński, t. VII, ss. 113–147.

Wadył Sławomir

2016 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. I w roku 2016*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 2(292), ss. 379–382.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO